

ГОРБУЛІН

Володимир Павлович — академік НАН України, перший віце-президент НАН України, директор Національного інституту стратегічних досліджень

ХИТРОМУДРА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ НОВОГО СВІТОПОРЯДКУ

У статті розглянуто нові виклики, що постають сьогодні перед світовою спільнотою і ведуть до формування нового гібридного світоустрою. Автор зазначає, що такий стан справ породжує парадигмально-понятійну проблему. На його думку, світ зараз стикається зі своєрідною концептуальною кризою, тобто кризою слів і смислів, що поступово втрачають здатність описувати об'єктивну реальність та давати їй елементам адекватну характеристику. Проявляється це насамперед у тому, що кожна сторона, яка вдається до тих чи інших політичних дій, реагуючи на виклики нового світу в логіці світу старого, постійно нашоувхується на абсолютно непередбачувані наслідки.*

Люди готові трохи розважитися, послухати філософів, як вони слухали б скрипача чи фігляр. Але чинити так, як радить розумна людина, — ніколи. Коли б не доводилося вибирати між розумним і безумцем, людство завжди без вагань йшло за безумцем. Бо безумець звертається до самої сутності людини — до її пристрастей та інстинктів. Філософи ж звертаються до зовнішнього і другорядного — розуму.

Олдос Хакслі

На початку 30-х років минулого століття видатний інтелектуал і багаторазовий номінант на Нобелівську премію з літератури Олдос Хакслі написав свою відому антиутопію «Прекрасний новий світ». У ній він спробував уявити світ майбутнього як продовження тих тенденцій, свідком яких він був. Час написання цього роману — момент глибокої політичної перебудови всього європейського (та й світового) соціуму і світопорядку. Це був період розквіту тоталітарних режимів (нацистської Німеччини, Італії, Японії, СРСР), становлення «фюрерських» (вождистських) моделей державного ладу, припинення хоч і нетривалого, але мирного існування Європи після Першої світової війни. Своїм романом він давав оцінку того часу й окреслював те, до чого він може привести.

Сьогодні світ стоїть перед схожим викликом — прояви *гібридних воєн*, подобається нам це чи ні, породжують форму-

* Статтю передруковано з газети «Дзеркало тижня. Україна» № 30 (27 серпня 2016 р.) за згодою автора.

вання нового *гібридного світу*, або, точніше, *гібридного світоустрою*. І ми також мусимо адекватно відреагувати на цей виклик, описати його не заперечуючи, але приймаючи реальність такою, яка вона є. Понад те, цей *гібридний світ*, як і гіпотетичний світ, описаний Хакслі, має всі шанси стати антиутопічним. Точкою відліку для «нового прекрасного світу» стала агресія Росії проти України. І це не оцінка в дусі романтичного україноцентризму (на що й справді у нас багато хто грішить), — це об'єктивний стан питання. Як сараєвське вбивство вивільнило стиснуту пружину глибоких суперечностей і складних процесів, що призвели до Першої світової війни, — так і пряма анексія Криму Росією та її дії на Донбасі стали таким самим спусковим гачком для початку нової *гібридної світової війни*.

Право сили проти сили права

У світі немає нічого більш постійного, ніж непостійність.

Джонатан Свіфт

Ключова проблема нинішнього *процесуально-го моменту* саме в тому, що багато людей (політики, експерти, науковці, журналісти), як і раніше, думають про поточний стан як про щось тимчасове. Вони часто сприймають і трактують його як щось таке, що є «відхиленням від норми» або просто «транзитним станом» до кардинально іншого «кращого майбутнього». Більше того, так про це думають і ті, хто зруйнував цей світопорядок, який ще кілька років тому здавався нам непорушним, — Москва та її кремлівсько-державний істеблішмент (політичний, інтелектуальний, військовий), що є елітою лише умовно. Загалом же спостерігається чітка неготовність не тільки Росії, а й Заходу прийняти нову реальність.

Чи є ця «неготовність» наслідком певного недорозуміння поточного моменту, помноженого на страху його прийняття, — окреме питання. «Справжні таємниці стають такими не тому, що про них ніхто не знає, — попереджав Карл Густав Юнг, — а тому, що їх ніхто не розуміє». Тим часом ця *гібридна війна*, як своєрідна парамі-

літарна агресія, унікальна багатьма параметрами. Вони є своєрідним відображенням цього ж таки нового *гібридного світу*: кон'юнктурно надумана причина початку війни, брехня під час її розгортання, майже повне моральне розкладання й деградація жителів країни-агресора, і при цьому — посилені постійним членством у Раді Безпеки ООН дії агресора в рамках формального міжнародного права, створення масованої інформаційної підтримки своїх дій, використання методів «активних заходів» у небачених досі масштабах. І, до речі, проблеми в *гібридного агресора* виникають саме тоді, коли він намагається поєднати цілі та методи *гібридної війни майбутнього* зі світовими реаліями минулого. Росія потрапила в таку пастку в Криму, внутрішньо закріпивши його анексію юридично (конституційно) та приєднавши до себе адміністративно. У решті випадків вона діє (або намагається діяти) не так всупереч міжнародному праву, як в обхід його, часто не порушуючи його букву, а ігноруючи (інколи відверто зневажаючи) його дух.

Не можна не визнати, що за руйнування старого світопорядку відповідальна не тільки Росія. Безумовно, саме її агресія проти України (а раніше проти Грузії) стала безпосередньою причиною того, що відбувається. Проте Захід, зі свого боку, по суті, вмиваючи руки, дозволив цьому статися. Про це дедалі чіткіше говорять і західні ж аналітики, зокрема Пітер Дікінсон у своєму матеріалі для Atlantic Council. Він справедливо зазначає, що більшість західних ЗМІ відразу після російської агресії проти України несподівано «осліпли» стосовно того, хто агресор в українському конфлікті і як мають бути названі окупаційні війська, виходячи натомість якісь нові слова та словосполучення, єдиний смисл яких — не назвати російську агресію такою. Як не згадати того ж Хакслі з його аргументацією, що «факти історії цікавлять нас лише в тому разі, коли вони вписуються в наші політичні переконання».

І більш ніж слабкою втіхою, за своєю глибиною суттю, є підходи, схожі на бачення одного з найпопулярніших американських футурологів Роберта Каплана: «Хоч би як це обмежува-

ло можливості України, хоч би як ускладнювало існування самого ЄС, — ані Євросоюз, ані НАТО не приймуть Україну у свої ряди ... [але] ваше майбутнє не виглядає похмурим».

При цьому західна преса в новому *гібридному світі* сама стає жертвою нової *гібридної реальності* (яка справді не вписується в її ліберально-демократичні світоглядні переконання), оскільки намагається підходити до інформаційно-політичного простору з «демократичними стандартами» мирного й раціонального існування — підходом «виваженості», «об'єктивності» та «плюралізму думок». А тим часом та ж Росія, по-ніцшеанськи «переоцінюючи цінності» демократії крізь призму своєї «суверенності» і спекулюючи на цих класичних стандартах журналістики (в частині необхідності показати щонайменше два погляди на ситуацію), свідомо зміщує «точку об'єктивності» продуманою та масштабною брехнею, роблячи об'єктивний погляд на ситуацію безглуздом.

Однак при цьому Захід після першого шоку 2014–2015 рр. потроху оговтується і починає шукати шляхи протидії Росії. Вдалі чи ні — поки що незрозуміло. Бо очевидно, що для повноцінної відповіді потрібно змінитися самим, а це занадто серйозна річ, на яку згодні далеко не всі.

Нестабільність із хаосу: сюрпризи нового гібридного світу

Реальність нескінченно складна для нашого пізнання. Ми мусимо спрощувати.

Олдос Хакслі

Важлива проблема, яка нечасто зовні артикулюється і ще рідше внутрішньо опрацьовується, — парадигмально-понятійна. Загалом, у нашій новій *гібридній реальності* ми гостро зіштовхуємося зі своєрідною концептуальною кризою — кризою слів і смислів, які описують цю реальність, дають їй та її елементам адекватну характеристику. Більше того — ця криза характерна абсолютно для всіх — і для нас, і для Росії, і для світової спільноти загалом (від

США і Європи до Сирії і Китаю). І кожного це приводить до несподіваних наслідків уже тепер, а ще більше несподіванок нас очікує в майбутньому.

Насамперед це виявлятиметься в тому, що кожна сторона, котра зараз вдається до тих чи інших дій, у логіці *старого світу* реагуючи на виклики світу нового, постійно зіштовхуватиметься з абсолютно неадекватними (як їй здається) наслідками своїх дій.

І, мабуть, найбільше таких сюрпризів може очікувати саме Росію. Вже очевидно, що, розв'язуючи *гібридну агресію*, Кремль розраховував на, щонайменше, зовні двоєдиний (але внутрішньо парадоксальний) глобальний результат.

З одного, геостратегічного, боку — зруйнувати поточний світопорядок домінування країн Заходу на світовій арені. З цим, до речі, вона досить успішно впорується, і, як їй здається, — це дуже добре для неї. Геостратегічна мета такого деструктиву — повернути Росії статус великої держави і т. д.

З іншого, геоісторичного, боку — повернути світ у реальність середини ХХ ст., період риторики класичного політичного реалізму («зони впливу», «боротьба систем», «баланс сил і баланс інтересів» тощо).

І ось саме між цими двома масштабними цілями лежить прірва концептуальної невідповідності, якої Росія ще не усвідомила. І не схоже, що здатна усвідомити в принципі.

Найкраще це видно з відомого інтерв'ю заступника директора Інституту Європи РАН і голови президії Ради із зовнішньої та оборонної політики (рос. СВОП) Сергія Караганова (мого давнього знайомого) журналу *Der Spiegel*. Його відповіді на запитання кореспондента — це майже клішований набір понять і тем періоду класичної холодної війни, з невеликою корекцією на нову російську військову доктрину, яку він звів до того, що «Росія більше ніколи не воюватиме на своїй території». З цього випливає цілком логічне продовження: *тому готова воювати на території решти світу*. Цілі ж Росії заявлені як «повернення колишньої могутності», «повернення стату-

су великої держави», «стати центром великої Євразії», а для цього «застосування зброї виправдане».

Як уточнює оглядач The New York Times Макс Фішер, «російські військові планувальники ... дійшли висновку, що найкращим захистом буде перехід до нападу». Оскільки ж різниця потенціалів у Росії та атакованих нею країн велика, а міжнародне право не дає можливості безпосередньо використовувати багато виключно військових методів, то саме *гібридні методи* мають забезпечити можливість проектування її потуги. Що важливо — проектування за межі її ж реальної сили. Але практичні завдання і прикладні завдання цього проектування аж ніяк не завжди стратегічні (якщо під цим розуміти досягнення якоїсь чітко заданої мети), часто це, за влучним висловом ізраїльського аналітика Дмитра Адамські, — «створення проблем задля створення проблем», тобто трансформаційне управління стабільністю-нестабільністю, переведення системи з одного нестабільного стану в інший.

Спрощено геополітична мета Росії при розв'язуванні глобального гібридного конфлікту усвідомлювалася таким чином: методами *гібридної війни* зруйнувати поточний світопорядок, щоб відновити світопорядок періоду холодної війни і в ньому посісти звичне місце (або максимально порівнянне — з поправками на зміцнілий Китай та ін.). І так, цей новий світопорядок формується. Так, зусиллями і діями Росії зокрема. Однак проблема в тому, що цей новий світопорядок не матиме нічого спільного з тим, який Росія так хоче повернути: це буде новий *гібридний світо(без)порядок*. З новою розстановкою країн та новими *гібридними війнами* (ініційованими вже новими гравцями, в т.ч. ситуативними союзниками Росії, проти неї ж самої). З *гібридними рішеннями* проблемних ситуацій (часто поза правовими полями держав або в «сірій зоні» національного і міжнародного права), *гібридним міжнародним правом* тощо. Тобто слід зрозуміти і прийняти, що цей новий *гібридний світо(без)порядок*, який ми зараз спостерігаємо, це не якийсь транзитивний стан, це і є нова реальність, яку аж ніяк

не можна екстраполювати на реалії минулого. Понад те, в цій новій *гібридній реальності* достойного місця для Росії, з її неефективною економікою, неефективним державним управлінням, з її застарілим лексиконом для ідеологічного опису та ціннісного осмислення реальності, може просто не бути.

У цьому «новому прекрасному світі» ризики для самої Росії йдуть по висхідній, оскільки вона випустила джина *гібридної війни* з пляшки. Тим самим мимохіть погодившись, що нові норми і принципи «геополітичного безчинства» поширюються й на неї.

Діючи в обхід основоположних принципів світопорядку, порушуючи норми і правила міжнародних відносин, Росія тим самим втратила достатній кредит довіри, щоб вважатися надійним і шанованим міжнародним партнером. І західні санкції стали лише зовнішнім виявом цього — політично не так позбавляючи Москву доступу до критично важливих ресурсів (від фінансових до технологічних), як ускладнюючи їх використання.

Росія й сама стає дуже уразливою до інструментів і механізмів, методів і методологій *гібридної війни*, якщо вони будуть використані проти неї.

Граючи в *гібридні війни* на західному напрямку, який сприймається найгостріше, Росія стає дедалі уразливішою на інших стратегічних напрямках. Зокрема, поки що залишається за дужками перспектива застосування методів *гібридних воєн* проти самої Росії, особливо в тих регіонах, які Москва й так послаблює у військовому та забуває в адміністративному плані. Це насамперед Далекосхідний регіон, відкритий для повзучої китайської експансії, яка може початися вже найближчими роками і тривати десятиліттями. Як завгодно жорсткі «керівні розпорядження» далекого Центру і як завгодно абстрактно могутні «духовні скрепи» безсилі перед конкретними регіональними демографічними тенденціями. Надання Москвою Китаєві практично повного доступу до цілих районів — це вільне чи мимовільне власноручне створення хорошого плацдарму, на якому Пекін може без зайвих складнощів і труднощів

задіяти сценарії та стратегії *гібридної війни* вже проти самої Росії. Благо, відповідних надзвичайно масштабних ресурсів (перш за все надлишку населення) самому Китаю не позичати. Як ще в травні 2014 р. зазначив заступник голови КНР Лі Юаньчан у своєму виступі на Петербурзькому міжнародному економічному форумі: «...у Росії велика територія, а в Китаї — найпрацелюбніший у світі народ. Якщо ми зможемо поєднати ці чинники, то отримаємо значний розвиток. У Росії велика територія і мало народу, в Китаї — навпаки».

Виховуючи національну екстраверсію, або країна без внутрішньої політики

Минуле підчищене, підчищення забуте, брехня стала правдою.

Дж. Орвелл, «1984»

Поки що ж Росія робить те, що вона робила завжди, і досить успішно: знищує поточну реальність. У частині деструкції з нею справді зрівнятися важко. Проте конструктив завжди був її слабким місцем, а тепер — особливо. Як слушно зазначає Андрій Піонтковський (і не тільки він): «що сьогоднішня російська еліта, яка страждає фантомними імперськими болями, може запропонувати колишнім побратимам по будівництву платоновського котловану? Нічого, крім помпезних розмов про свою велич, про месіанське імперське призначення російського етносу, про сакральний Херсонес. Але це, на жаль, нікому, крім нас самих, росіян, нецікаво. Максимум, на що дехто з сусідів готовий, — поблажливо вислуховувати ці фантазми за велику фінансову винагороду ... путінська Росія ні для кого не може бути привабливою — ні для мільйонів українців, які прагнули позбутися власних бандитів у владі, ні для донецьких кримінальників, яким не потрібен альфа-пахан у Кремлі...». Точно, хоч і не політкоректно, на цю ж тему висловився й Олександр Невзоров: «Крім свого минулого, РФ нічого пред'явити ні світу, ні собі самій. І нічим утішитися... Сьогодні Росія вчасно цілується з привидами... Росія, як заведена, твер-

дить про свою *самобутність* і намагається миnulим коректувати реальність».

Однак Росії нічого пред'явити не тільки світові та країнам, що її оточують, — їй нічого пред'явити і своїм власним громадянам. Понад те, чим далі, тим більше внутрішній дискурс (який є основою політичного і суспільного процесу в будь-якій країні) заміщується зовнішнім. Показово, що лівова частка російських публічних стратегічних/аналітичних документів останнього часу майже не звертається до проблем розвитку всередині країни: майже немає документів стосовно нових стратегій в економіці, соціальній політиці, етнонаціональній політиці, медицині, охороні здоров'я тощо. Натомість безліч документів зовнішньоорієнтованих — зовнішня політика, можливості застосування сили (в усіх її проявах) за кордоном, аналіз зовнішніх ворогів та союзників.

При цьому внутрішньої політичної опозиції (як запоруки розвитку політичної системи та забезпечення контролю над владою) як такої немає. Як і немає самого політичного життя (воно фальсифікується підклимовою боротьбою окремих кланів та груп інтересів). Як влучно визначив характер опозиційності російських громадян на даному етапі розвитку Росії Андрій Колесников: «У Росії, щоб висловити протест, не виходячи при цьому на площу й не потрапляючи у в'язницю, треба голосувати за дві партії, котрі вже, мінімум, 20 років зображають опозицію, — комуністів і жириновців». Ситуація дедалі більше перегукується з відомою фразою з фільму «Убити дракона» за п'єсою Євгена Шварца: «Ну якщо не можна протестувати, то хоча б посперечатися...». Однак потихеньку і можливість «посперечатися» знищується.

Чи може країна тривалий час існувати без повноцінної внутрішньої політики? Цілком імовірно. Та ж таки Північна Корея, що, практично, повністю замінила порожні холодильники ідеологічно заповненими телевізорами, це «успішно» демонструє. Чи може країна тривалий час існувати без внутрішньої політики успішно? Більш ніж сумнівно. Хіба що, як і у випадку з Північною Кореєю, вона закрие всі

кордони, обмежить усі можливі комунікації та про всяк випадок жорстко стандартизує «думки» своїх громадян (упровадивши офіційну ідеологію й повністю викоринуючи навіть найменші сумніви у відхиленні від неї). Закони «пакету Яровой», та й багато останніх ініціатив російських депутатів (які майстерно виконують роль передавачів паперів з Кремля в Думу) свідчать, що російське керівництво це розуміє й рухається більш ніж схожим маршрутом. До нових втеч на «загниваючий Захід» під час міжнародних відряджень та появи «фарцовки» як системного явища залишилося, мабуть, не так і багато часу...

Гібридна (зовнішньо-внутрішня) політика Росії

Чого-то хотелось: не то конституції, не то севрюжини с хреном, не то кого-нибудь ободрать.

Михайло Салтиков-Щедрін

Парадокс нинішньої державної політики Москви в тому, що зовні вона здається внутрішньою, тоді як внутрішньо є зовнішньою. Інакше кажучи, навіть саму суть внутрішньої політики Кремль підпорядковує зовнішнім цілям і завданням.

Якщо говорити про російську зовнішню політику загалом, то, безумовно, це подальше нарощування потенціалу ведення *гібридних воєн* (як безумовного продовження політики «за Клаузевіцом») на нових просторах. Причому не тільки на європейській арені, а й у регіоні Середньої Азії тощо. Недавно берлінський Фонд науки і політики випустив свою доповідь «Можливі сюрпризи. 11 напрямів, якими може піти зовнішня політика Росії». У документі резонно наголошується, що на чолі практично всіх середньоазійських країн стоять немолоді лідери, у разі смерті яких проти їхніх країн цілком можна спостерігати російську гібридну агресію. Найяскравіший приклад — Казахстан. Утім, під схожим потенційним ударом перебувають і інші республіки (наприклад, Білорусь). Але, мабуть, саме в середньоазійських респуб-

ліках ми, можливо, побачимо зіткнення «на зустрічних», — Китай, що постійно нарощує свій потенціал і похідні амбіції, володіючи величезними економічними, великими військовими та серйозними політичними ресурсами, також може вирішити застосувати гібридні методи протистояння в цьому регіоні. Усе це призведе до досить несподіваних наслідків як для країн регіону, так і для ініціаторів гібридного протистояння.

Загалом же російську зовнішньополітичну стратегію, орієнтовану на Захід, досить точно охарактеризував Тімоті Еш: «З погляду Москви, політичні тенденції у США і Європі грають на користь російським інтересам. Російська гра полягає в тому, щоб зволікати час, доки Захід погодиться на компроміс». Проблема ж у тому, що ресурсу «зволікати» залишилося не так і багато. Перший заступник міністра фінансів Росії Тетяна Нестеренко виступила на форумі «Територія смислів» із жорсткою й однозначною промовою: грошей немає, а якщо нічого не зміниться, то у 2017-му не залишиться навіть на зарплати (бо на той час усі ресурси Резервного фонду будуть використані). Не можна сказати, що це несподівана новина, але озвучення її чиновником такого рангу свідчить, що відступати справді нікуди, і громадську думку слід починати до цього поступово готувати. А проведення масштабної макроекономічної реформи в умовах нинішнього все більш авторитарно-консервативного політичного режиму неможливе, оскільки «вірус лібералізму» знищить сам режим. Російська влада усвідомлює проблему. Понад те, певним актом відчаю є розпорядження Олексію Кудрину напрацювати вже найближчим часом стратегію розвитку країни з 2018 року. Однак хороше запитання: чи залишиться що реформувати у 2018-му, і яким на той час буде економічний стан Росії? При цьому від геополітичних проєктів ніхто відмовлятися не планує. А це означає, що, як мінімум, найближчі два роки Росія розриватиметься між економічною реальністю та політичними амбіціями, в дедалі примарнішій надії, що Захід змінить свою позицію до 2018 року.

При цьому Україна, як і раніше, залишається одним із ключових фокусів російської зовнішньополітичної діяльності, і, судячи з усього, практична діяльність Росії тут і далі буде зосереджена на створених псевдореспубліках та продовженні (з поправкою на змінені умови) ведення *гібридної війни* проти нашої країни.

Як образно зазначив публіцист Ігор Тишкевич: «Донбас потрібен Кремлю не у складі Росії, а як камінь на шії України». І політика Росії саме на це й буде спрямована. Інша річ, що якщо останні два роки ми брали участь у своєрідному шаховому рапіді, то непроста невизначеність нинішнього моменту змушує (чи, швидше, дає можливість) обміркувати свої дії та спланувати кроки на тривалішу перспективу.

До речі, російський СВОП у своєму проєкті «Стратегія для Росії» намагається переконати російське керівництво саме в резонансності «довгої гри»: «Через крок (3–5–8 років) в Україні можуть з'явитися нові можливості. Та й нові виклики». Крім того, експерти пропонують і всі традиційні «м'які» методи, на кшталт точкової підтримки проросійських неурядових структур і навіть окремих експертів, фінансування проросійських політичних сил, посилення гуманітарних проєктів тощо. Всі ці заходи справді були б дуже ефективними, але, знову-таки, — у «тому» світі, який Росія з такою шаленою послідовністю знищувала своїми діями. І таки домоглася цього.

Втім, говорити, що військова загроза минула, не варто. В одному з відображень нового *гібридного світу* ми справді можемо говорити про логіку класичного політичного реалізму з домінантою сили і можливості її застосовувати в майже необмеженому обсязі. Як ми вже неодноразово казали, Кремль створює потужну й повноцінну військову інфраструктуру на кордоні з Україною. І не тільки на кордоні, а й на території самої України — у Криму та на непідконтрольних Україні територіях на Сході країни. Може, мають рацію ті, хто каже, що це лише «рушниця», яку зарядили, аби лякати нас (чи НАТО), так би мовити, *отсель грозить*

мы будем шведу..., коли згадати Пушкіна. Або що в Росії немає жодних приводів на нас нападати, — або цей напад буде безглуздим (утім, за останні два роки ми вже чимало бачили мало-осмисленого від нашого північного сусіда, точніше — осмисленого не в парадигмі логіки, а у створенні хаосу). Однак «якщо у вас є пістолет чи рушниця, у вас неодмінно засверблять руки, щоб постріляти з них, хоча б по пляшках». У даному разі — по сусіду, який ніяк не хоче «зрозуміти свого щастя» у чіпких обіймах *русского мира*.

Яке майбутнє псевдореспублік у цих планах? Як і раніше — досить непривабливе та безрадісне. Ключовою особливістю російського «стратегічного мислення» завжди була схильність до «показухи», яка проявляється в регулярній побудові «потьомкінських сіл». У своїй глибинній суті проєкти на кшталт «Новоросії» (що, до речі, зразу історико-асоціативно відсилають саме до «потьомкінських сіл») — це екстраполяції відсутніх культурних образів на територіальну реальність. ДНР і ЛНР — це типова «показуха», два винятково великих «потьомкінських села» сучасного, вже «путінського» зразка.

Але при цьому Росія так і не змогла знайти за ці роки шляхів використання цих терористичних утворень у якомусь іншому ключі. Отже, й надалі максимально їх використовуватиме переважно у військовому сенсі. Як справедливо зазначають оглядачі, політичне врегулювання цього конфлікту неможливе через те, що Росія не може відмовитися від трьох ключових тез, які заважають такому врегулюванню: природи легітимності української держави, її керівництва та сепаратистських утворень. А змінити вона їх не може, оскільки всі вони націлені на одне — блокування української зовнішньополітичної діяльності (можливості самостійно приймати рішення у цій сфері). Отже, ми у своєрідному глухому куті.

І, схоже, Росія бачить вихід із цього глухого кута через нову ескалацію. Або принаймні через загрозу цієї ескалації. Реальна ця загроза чи тільки спроба схилити нас до «співпраці» шляхом загрози — навіть не так принципово.

Важливо, що рушниця заряджена, і, схоже, в деяких російських осіб, котрі впливають на прийняття рішень, є велика спокуса піти простим шляхом: замість небезпечного розмахування нею перед обличчям опонента все-таки «натиснути на курок».

Українські спогади про гібридне майбутнє

Що є життя? Це руйнування мрії реальністю...

М. Гоголь

Насамперед ми мусимо розуміти й пам'ятати про це щодня: Росія в її нинішньому вигляді становить собою загрозу для всіх, хто її оточує. А місцями — і для власного населення. І становитиме в майбутньому. Надії на те, що санкції її «заспокоять», «протверезять» або «повернуть до норми», примарні й необґрунтовані. Вони випливають із тієї ж логіки поведінки «нормальних держав» у «нормальних умовах» при «нормальному світопорядку». Тобто при тому, чого вже немає. Отже, сподіватися треба на себе і на продуманість своєї практичної діяльності.

А для цього потрібно активніше й інтенсивніше осмислювати новий підхід і нову реальність, рішуче відмовляючись від звичних нам типових рішень у всіх сферах — зовнішньополітичній, військовій, економічній, інформаційній, соціальній політиці тощо. Як правильно зазначили недавно щодо зміни стратегії нашої зовнішньої політики: «Є теорія, що уподібнює взаємодію держав більярдним кулям, у тому сенсі, що характер зовнішньої політики не залежить від режиму, як сила і траєкторія ударів не залежать від кольорів куль. Однак у нашій ситуації йдеться не тільки про колір куль: змінилося майже все, включно з геометрією столу та характером силової взаємодії».

Якщо бути до кінця чесними, наша головна стратегічна загроза — це навіть не питання, чи знайдемо ми тактично успішні відповіді на *гібридну війну* (хоча це життєво важливо), а чи зможемо ми зрозуміти цей новий *гібридний світ*, зрозуміти його закони й закономірності

(які зараз нам видаються хаосом), і як саме ми скористаємося цим знанням.

І свої стратегії змінюємо (маємо змінювати) не тільки ми, — всі, хто не зміниться, хто не прийме нової геополітичної гри, хто буде про неї думати як про «повернення старої доброї холодної війни», швидше за все, програє і може зникнути.

Але цей момент — це й нова можливість. Якщо ми зможемо побудувати адекватну нову картину світу, скоригувати свої стратегії, ми можемо стати частиною тих сил, які формують цей новий світ (хоч би як патетично це звучало). Ми на порозі глибоких трансформацій поточних військово-політичних та економічних альянсів, зародження нових, пошуку відповідей на нові, несподівані проблеми. І цим слід скористатися. Ми мусимо бути активнішими, креативнішими, але ця діяльність має стати і більш прагматичною. А це свідчить про необхідність масштабної ревізії всього, що досі нам здавалося базовим (включно з абсолютними зовнішньополітичними пріоритетами).

Це не означає, що ми мусимо раптово відмовитися від європейської і євроатлантичної інтеграції. Ні. Але ми маємо наповнити своє бачення цього процесу новим, більш реальним і досяжним змістом. Особливо з огляду на те, що перспектива юридично оформленого вступу України і в ЄС, і в НАТО така туманна, що висувати її як реальний стратегічний пріоритет можна лише в тому разі, якщо його ніхто не планує досягати. Очевидно, попри незмінність євроінтеграційного та євроатлантичного вектора, цілепокладання має радикально змінитися. І це стосується не тільки зовнішньої політики, а й майже усіх сфер.

Проблема ж не тільки в тому, що ми ніби не бачимо, як саме мають змінитися наші стратегії. Це важливо, але не тільки це. Питання і в тому, наскільки поточна система державного управління здатна реалізувати ці нові стратегії. Чи здатна вона в принципі прийняти їх і почати за ними діяти? Особливо якщо ці стратегії виходитимуть за рамки традиційних практик і традиційних інструментів. Тут нас, очевидно, теж чекає істотне зміщення акцентів, які боліс-

но позначаться на чималій кількості громадян та керівників країни. Якщо питання вивести на рівень загальнодержавного осмислення, то звучатиме воно так: чи здатні ми (а якщо так, то коли і з яким результатом) на масштабну соціально-адміністративну підготовку до існування в рамках *гібридного світу* і до протидії *гібридним війнам*?

Сьогодні відповіді на це запитання немає. Але ця відповідь нам потрібна. Інакше доведеться ще раз пропустити через себе гірку максиму О. Хакслі: «Те, що люди не вчать на помилках історії, — найголовніший урок історії».

Тому тут і сьогодні мета тих, хто вважає себе спеціалістами у питаннях національної безпеки і державного управління, — знайти необхідні відповіді. Може, непрості відповіді. Можливо, болючі для наших уявлень про те, якою має бути Україна (якою б нам її хотілося бачити). Але ці відповіді необхідні. Отримати їх виключно силами окремих громадян та колективів малореально, — тут потрібна спільна праця багатьох інституцій і багатьох фахівців. Але без цього зрозуміти, який вигляд має насправді наш *новий дивний гібридний світ*, за якими законами він тепер існує і як у ньому діяти ефективно, — в нас не вийде.